

H.C. van Maasdijk

‘Hij was een ridderlijk mens’

7-6-2010
Linda den Ridder
3359867

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Voor de oorlog.....	4
Gezinsleven	4
Opleiding en werk	5
Ideologieën.....	7
Collaboratie	11
Functies tijdens de oorlog	11
Interesse in de NOC.....	13
Functies bij de NOC	14
De reis naar het Oosten.....	15
Herinneringen.....	18
Veroordeling.....	18
Memoires	20
Na detentie.....	20
Conclusie	23
Bronnen en literatuur.....	25

Inleiding

De heer H.C. van Maasdijk is een relatief onbekend heerschap uit onze vaderlandse geschiedenis. Toch heeft hij tijdens de tweede wereldoorlog in verschillende functies gediend die hem na de oorlog een eis van de doodstraf opleverde. Ondanks dat de uitspraak van het proces niet leidde tot de doodstraf, maar tot een gevangenisstraf van 20 jaar, eveneens een ongekend zware straf, is het opmerkelijk dat deze man niet bekender, of zeker beruchter is.

Ondanks dat er over zijn persoon veel meer te vertellen valt, staat dit essay in het teken van de ideologie van Van Maasdijk, waarbij de nadruk zal liggen op zijn geestdrift met betrekking tot de Nederlandse Oost Compagnie (NOC). 'Welke ideologie hing hij aan en hoe kwam hij tot zijn overtuiging?' en 'Wat heeft hij met zijn ideeënleer precies betekend voor de NOC?' zijn vragen waarop ik een antwoord zal proberen te formuleren. Mijn onderzoeksvraag luidt dan ook: welke ideologie hing Van Maasdijk aan en welke betekenis had dit voor zijn belangstelling in de NOC?

Om tot een antwoord op deze tweeledige vraag te komen zijn er andere vragen die beantwoord moeten worden. De vraag over de betekenis van Van Maasdijk voor de NOC moet vanzelfsprekend vooraf gegaan worden door de vraag over welke ideologie hij aanhing. Ondanks dat het hoofdonderwerp van dit essay, de NOC, betrekking heeft op de oorlog, moet de vraag over de ideologie van Van Maasdijk behandeld worden in de periode van voor de oorlog. De hoofdstukken waarin de verschillende subvragen behandeld worden hebben een chronologisch karakter, maar ik heb ook getracht het thematisch te structureren.

Het eerste hoofdstuk gaat over het leven van Van Maasdijk voor het begin van de oorlog. Dit hoofdstuk behandelt onder andere de vragen 'Welke ideologie stond hij na?', 'Hoe is hij tot zijn ideeënleer gekomen', 'Was hij een antisemiet?' en 'Hoe zag hij het nationaalsocialisme?'

Hierna wordt de periode van de oorlog behandeld. In dit hoofdstuk behandel ik vragen als 'Op welke manier heeft hij zijn nationaalsocialistische overtuiging gestalte gegeven', 'Hoe stond hij tegenover 'Lebensraum im Osten'', 'Bestond zijn interesse in het Oosten ook al voor de oprichting van de NOC en hoe kwam dat tot uitdrukking?' en 'Welke rol heeft hij gespeeld binnen de organisatie van de NOC?'

Tenslotte behandel ik de periode na de oorlog verdeeld in de subparagrafen 'Veroordeling', 'Memoires' en 'Na detentie'. Zoals gezegd heeft hij een zware straf opgelegd gekregen, maar deze periode is met name interessant om te behandelen vanwege de terugblik op zijn drijfveren die uit de processtukken en de door hemzelf geschreven memoires en brieven aan zijn vrouw naar voren komen. De hoofdvraag in dit hoofdstuk is of zijn deelname aan de oorlog in het algemeen en de NOC in het bijzonder uit ideologie verklaard kan worden of uit opportunisme.

Voor de oorlog

Dit eerste hoofdstuk heeft betrekking op het leven van Van Maasdijk voor de uitbraak van de oorlog. Op het moment dat de oorlog uitbrak was hij al een voorstander het nationaalsocialisme, hoewel hij nog geen lid was van de NSB.

Van Maasdijk werd in een Nederlands Hervormd gezin van 'gegoede huize' op 20 december 1904 geboren in Breda en kreeg van zijn ouders de voornamen Henri Catharinus, met als roepnaam Bob, mee. Bij aanvang van de oorlog was hij dan ook al 35 jaar oud en had hij zijn opleidingen al ruimschoots afgerond en ook al verscheidene jaren werkervaring opgedaan. Zoals vaker worden in studiejaren en de jaren daarna de meeste ideologieën opgedaan en daarom wil ik hier deze jaren behandelen. De belangrijkste vragen die ik hier wil beantwoorden zijn dan ook welke ideologie hij nastond, hoe zijn jonge jaren vorm hebben gegeven aan zijn ideeën, of hij antisemitisch was en hoe hij tegenover het nationaalsocialisme stond.

Gezinsleven

In *Herinneringen* schrijft Van Maasdijk dat hij in de zomer van 1926 met zijn ouders en twee jaar jongere broer Gerrie een zomervakantie in Baden-Baden doorbracht en dat hij zich er toen geenszins van bewust was welke grote invloed dat op zijn verdere leven zou hebben.¹ Tijdens deze vakantie ontmoette hij een Duits meisje waar hij dusdanig van onder de indruk was, en zij van hem, dat er al snel trouwplannen kwamen, maar na een volgende ontmoeting werd de verloving ongelukkigerwijze toch verbroken. Ondanks deze onfortuinlijke geschiedenis heeft hem dit wel contacten opgeleverd waar hij nog vele jaren gebruik van zou maken, zowel op persoonlijk als op zakelijk gebied. Zoals we later zullen zien zijn het deze contacten die hem introduceren in het gedachtegoed van het anticommunisme en het nationaalsocialisme.

Vanwege zijn werkzaamheden verblijft Van Maasdijk steeds vaker in Duitsland en na het afstuderen van zijn broer als dr. in de Rechten komt deze ook naar Duitsland om ervaring op te doen in het financiële werkgebied. In tegenstelling tot de voorliefde van Van Maasdijk voor de financiële wereld gaat de voorkeur van Gerrie meer uit naar het politieke dan naar het financiële vlak. Wanneer Van Maasdijk in de jaren dertig interesse krijgt in het nationaalsocialisme is zijn broer een andere mening toegedaan. In tegenstelling tot zijn broer ontwikkelt Gerrie zich tot een anti-nazi, maar desalniettemin blijft de relatie die hij en zijn broer onderhouden uitstekend.²

De relatie met zijn vader was ook goed te noemen. Van Maasdijk spreekt weinig over zijn moeder, maar het is duidelijk dat zijn vader een belangrijke invloed heeft gehad op zijn leven, zelfs al zou dat alleen maar zijn omdat zijn vader hem en zijn broer altijd heeft

---

¹ *Herinneringen*, NIOD, arch. Doc I 1091 map C, 10.

² *De Telegraaf en de vrienden van de Prins (1)* NRC (30-41977). NIOD, arch. KB I 4648.

gestimuleerd om voor zichzelf te denken. Van Maasdijk heeft op professioneel gebied dezelfde weg als zijn vader gekozen, waarin zijn vader hem zeker gestimuleerd heeft, maar dat Gerrie een andere weg insloeg was ook geen enkel probleem. Met betrekking tot het nationaalsocialisme had zijn vader, evenals Gerrie, een andere opvatting, maar ook in deze relatie leverde dat geen problemen op.

Ruim voorafgaand aan de uitbraak van de oorlog, op 6 september 1932, trouwt hij met de drie jaar jongere Henriette C. (Jettie) van Marle. Wanneer hij eind november 1945 begint te schrijven aan zijn memoires is hij al dertien jaar met haar getrouwd en zegt hij '[t]oen wij trouwden, kenden wij elkaar reeds lang'.³ De beschrijving die hij van haar geeft doet echter aan alsof hij haar pas slechts kort geleden heeft ontmoet. Hij heeft enkel lovende woorden voor haar en verontschuldigt zich voor zijn vele afwezigheid gedurende de desondanks zeer gelukkige jaren van hun huwelijk. In het najaar van 1935 werd hun eerste zoon geboren en in de jaren die volgen krijgen ze nog drie zoons en een dochter.

In de jaren dertig nemen zijn persoonlijke relaties met de Centraal-Europese gebieden toe door zijn liefhebberij jagen en de persoonlijke contacten die hij en zijn broer onderhielden met families in die gebieden.⁴ Na zijn huwelijk verbleven hij en zijn vrouw ook regelmatig bij bevriende families in Oostenrijk en Hongarije.

De familieverhoudingen bleven met het uitbreken van de oorlog helaas niet zo goed als ze waren voor de oorlog. Tijdens de voorgaande jaren had Van Maasdijk tijdens zijn vakanties die hij in het midden en oosten van Europa doorbracht al eens gemerkt dat een verschil in inzicht over politieke zaken tot onoverbrugbare problemen kon zorgen binnen harmonieuze families en had daarover opgemerkt dat hij dat maar moeilijk kon begrijpen⁵. Ongelukkigerwijze was hem hetzelfde lot beschoren toen de verschillen in politieke voorkeur ertoe leidden dat Van Maasdijk bestempeld kon worden als collaborateur.

Kort voor de Duitse capitulatie in Drenthe werden zijn vrouw en kinderen, die daar verbleven nadat Van Maasdijk het plaatsvervangend burgemeesterschap van Den Haag had geaccepteerd, gevangen genomen. Zonder dat Van Maasdijk er iets van wist werden zijn vrouw en kinderen gescheiden en 'onder afschuwelijke, voor ons hele volk beschamende omstandigheden in Westerbork opgesloten'⁶. Van Maasdijk schaamt zich voor dit gebeuren omdat hij meende dat zijn vrouw niets verkeerd had gedaan, haar enige misdaad was dat zij hem als goede vrouw trouw gevolgd had in zijn ideeën.

Opleiding en werk

Na afronding van zijn HBS heeft hij ruime internationale ervaring opgedaan door een semester Economie en Engels te studeren in Nottingham en ruim een jaar Economie in

---

³ *Herinneringen*, 29.

⁴ *Ibidem*, 27.

⁵ *Ibidem*, 92.

⁶ *Ibidem*, 59.

Neuchâtel, waarna hij met vrienden een aantal maanden door Frankrijk, Engeland en Zweden heeft gereisd.⁷

In september 1924 was hij door bemiddeling van zijn vader in dienst getreden bij de bankiersfirma Pierson & Co in Amsterdam, maar vanwege de ongunstige vooruitzichten en een op handen zijnde bruiloft besluit hij in 1927 bij zijn vader de functie van secretaris van de directie bij De N.V. Nederlandsche Bankinstelling voor belaste waarden en periodieken uitkeringen te gaan uitoefenen. Zijn verloving werd echter verbroken en daarmee ook de directe reden om van werkkring te veranderen. De beslissing was evenwel al genomen, dus er zat niets anders op dan zijn drukke en afwissende baan te verruilen voor een functie bij de financiële instelling waar zijn vader directeur van was.⁸ Hij miste zijn drukke werk in Amsterdam zo erg dat het zijn vader opviel en die hem voorstelde een half jaar naar het bijkantoor in Hamburg te gaan. Het werk daar beviel hem veel beter, maar ondanks dit werk in het verstrekken van leningen ontging hem de ongezonde situatie van de schijnconjunctuur die door de buitenlandse geldverstrekking in Duitsland was opgetrokken bijna volledig. Zelf zegt hij hierover:

‘Ik was opgevoed in een omgeving, die zich noch met politiek noch met sociale problemen bezighield en was zelf het product van een na-wereldoorlogse tijd uit een welgestelde klasse, die, op zijn best, het eenmaal gekozen beroep serieus opnam en daarnaast eigenlijk slechts belangstelling had voor het veraangenamen van een bestaan, waarvan men een diepere zin niet in de eerste plaats zocht.’⁹

Hij meende echter ook dat zijn onbezorgde jeugd niet alleen zijn ogen ervoor heeft gesloten. Tijdens zijn leerjaren bij Pierson & Co heeft hij veel ervaring opgedaan in het denken in financiële begrippen en het werken van de belangrijke beurzen en toch vermoedde hij dat niemand hem ‘de ogen zou hebben kunnen openen voor de diepere oorzaken van wat er in Europa of de overige wereld broeide en giste’.¹⁰

Wanneer in 1929 de eerste effecten van de ophanden zijnde crisis zich aandienen betekende dat zorgelijke jaren voor het bedrijf, maar lijkt het nog een incidenteel gebeuren, waarbij toevallig ook hun instelling bij betrokken was. Dit bleek echter een misvatting en het was uiteindelijk noodzakelijk dat hij optrad als bemiddelaar bij de Transferonderhandelingen tussen Nederland en Duitsland. Door deze functie ontdekte hij de relevantie van het welvarende Duitsland voor de omliggende landen om het staande houden en vergroten van hun eigen welvaart.¹¹ In die jaren klom hij ook op binnen het bedrijf. Eerst tot procuratiehouder, daarna tot onderdirecteur en tenslotte tot directeur. Het bijkantoor in

---

⁷ Ibidem, 10.

⁸ Ibidem, 12.

⁹ Ibidem, 13.

¹⁰ Ibidem, 14.

¹¹ Ibidem, 21.

Duitsland groeide ook behoorlijk en er werd besloten om het kantoor van Hamburg naar Berlijn te verhuizen.

Ideologieën

Ondanks zijn economische achtergrond is het pas in informele kring dat hij hoorde over de toestand in het communistische oosten van Europa¹². In de jaren die volgen leerde hij meer over de levensomstandigheden onder het communisme en hierdoor ontstaat zijn afkeer ten aanzien van het communisme.

Ondertussen werd de toestand in Duitsland steeds gespannener, de werkloosheid nam sterk toe en dit leidde tot eveneens steeds heviger wordende politieke spanningen, met name tussen de communisten en de Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei van Adolf Hitler. Vanwege de verhuizing van het kantoor naar Berlijn en de aard van het bedrijf, zag hij zich genoodzaakt meer met de daar bestaande verhoudingen en heersende stromingen bezig te houden.¹³

Zoals het in informele kring was dat hij een aversie kreeg tegen het communisme, was het eveneens in informele kring dat hij overtuigd raakte van het economische belang van Hitler's NSDAP. Ook kwam hij hier voor het eerst in aanraking met het antisemitische gedachtegoed.¹⁴

Als gevolg van de overname van de macht in Duitsland door de NSDAP werd de economie sterk gestimuleerd wat zeer positieve gevolgen had voor de sector waar het bedrijf waar Van Maasdijk inmiddels directeur van was geworden. Hierdoor was hij zeer te spreken over het Nazi-bewind in Duitsland. In de voorgaande jaren was er een verbinding ontstaan tussen de Duitse werkzaamheden van het bedrijf van Van Maasdijk en arbeidsgebieden in Oostenrijk, maar de Oostenrijkse economie werd niet versterkt door de aantrekkende economie van Duitsland. Op deze plaats komt Van Maasdijk in zijn *Herinneringen* weer te preken over de Joden. Hij zegt hierover dat de joodse invloed in het toenmalige Wenen verbijsterend te noemen was. Het percentage joden dat in de verscheidene hogere en academische functies werkzaam was ging ver uit boven de verhouding van het totale aantal joden ten opzichte van de gehele bevolking.¹⁵ Door de sterke antisemitische tendens in Duitsland groeide daardoor in Oostenrijk een anti-Duitse stemming. Van Maasdijk zegt niet expliciet wat hij daarvan vindt, maar hij zegt wel:

'[d]aar ook de mentaliteit van de leidende persoonlijkheden van de verzekeringsmaatschappij, bij welke wij voor onze leningen credietverzekeringen hadden lopen [...] mij hoe meer ik ermee in contact

---

¹² Ibidem, 17.

¹³ Ibidem, 22.

¹⁴ Ibidem, 23.

¹⁵ Ibidem, 26.

kwam, des te minder aanstond, stelde ik onze houding ten aanzien van onze Oostenrijke engagementen in op een geleidelijke liquidatie [...].'¹⁶

Zonder dat hij hier direct ingaat op het joodse vraagstuk, valt uit deze opmerking in ieder geval op te maken dat hij zeer ingenomen was met het Duitse beleid. Tussen de regels door valt echter wel te lezen dat deze voorkeur wel degelijk met de joodse kwestie te maken had.

Tenslotte is daar dan zijn nationaalsocialistische overtuiging. Volgens Schnieders en Endenburg betekent het nationaalsocialisme niets anders dan het verheerlijken van het Arische ras en de verkondiging van de superioriteit daarvan¹⁷. Zelf zegt hij over zijn overtuiging dat hij pas in Nederland 'door het nauwer wordende contact met mensen van de Waagkring steeds meer in het vaarwater van de Nationaalsocialisten [kwam]'¹⁸. Dit overigens zonder zich tot de NSB aangetrokken te voelen. Hij bedoelde hier de Nederlandse nationaalsocialisten, want zijn interesse in het nationaalsocialisme op zichzelf werd al eerder gewekt.

Om in de zomervakantie van 1935, die hij wederom in Oost-Europa door zou brengen, iets te lezen te hebben koopt hij het boek *Mythus des Zwanzigsten Jahrhunderts* van Rosenberg. Van Maasdijk zegt hierover met enige trots dat hij dit Rosenberg als anekdote heeft verteld bij diens bezoek aan Mussert in 1944¹⁹. De thema's van het boek, de invloed van de rassenkwestie op het wereldgebeuren, Rosenbergs kijk op het Jodenvraagstuk en nieuwe denkbeelden en theorieën op de politieke, sociologische, religieuze en economische ontwikkeling in de geschiedenis, kwamen hem voor als een antwoord op de vragen die hij met zich meedroeg²⁰.

'Heel duidelijk heb ik in die zomer van 1935 gevoeld, dat ik in een voor mijn verdere leven beslissende periode van innerlijke gisting verkeerde'²¹. Door zijn gesprekken over de nationaalsocialistische ideologie, met geestverwanten, maar juist ook met andersgezinden, kwam hij tot het inzicht dat het niet ging om iets 'waarmee het eigen vaderland nauwelijks of slechts zijdeling te maken had'²².

Tijdens diezelfde zomer ontmoette hij op slot Krastowitz, bij een familie waar hij enige tijd doorbracht, de heer Rost van Tonningen. Al snel bleek dat zij op dezelfde lijn der gedachten zaten en bij het vertrek van Rost van Tonningen van het slot, spreken ze af elkaar snel te zullen treffen. Zij ontmoeten elkaar al enige dagen later in Wenen en vanaf dat moment houden zij veelvuldig contact.

In de jaren die volgden raakte hij steeds meer overtuigd van het belang van het nationaalsocialisme en probeerde op verschillende wijzen als 'vredesapostel' te fungeren ten

---

¹⁶ Ibidem, 27.

¹⁷ P. Schneiders, M. Endenburg, *Fascisme en nationaal-socialisme* (Utrecht/Antwerpen 1986) 35.

¹⁸ Herinneringen, 66.

¹⁹ Ibidem, 65.

²⁰ Ibidem, 66.

²¹ Ibidem, 86.

²² Ibidem.

opzichte van zijn vrienden en kennissen die niet van Duitse komaf waren, maar hij boekte daarin weinig succes²³.

Ondanks zijn 'vrijwel tot een obsessie geworden overtuiging, dat er een Europese solidariteit moest ontstaan als enige redding van onze wereld en dat de grondgedachten der Duitse revolutie de gids zouden zijn'²⁴, was hij geen voorstander van de oorlog. Nog voor de oorlog mat Van Maasdijk zich een bemiddelingspositie aan omdat hij meende 'dat juist Nederland en Nederlanders aangewezen schenen te zijn om bemiddelend en verzoenend te werken tussen Duitsland en het Grote Westen'²⁵. Zijn bemiddelingswerk bleek desondanks voor niets geweest. 'Adolf Hitler kon of wilde niet wachten'²⁶ zegt hij ontgoocheld. Hij geeft echter de moed nog niet op, omdat hij veronderstelt dat Nederland buiten de oorlog moet kunnen blijven.

Deze veronderstelling berust op zijn gedachtegang dat een Duits conflict met Nederland een sterke en morele belasting en militaire inspanning met zich mee zou brengen en dat het voor Duitsland geen nut zou hebben dit in te zetten voor een dichtbevolkt gebied, waar het ook nog eens, door het onvermijdelijke wegvallen van de overzeese invoer, de economische verzorging op zich zou moeten nemen. Hij dacht daardoor dat de nadelen voor Duitsland groter waren dan de voordelen en dat Nederland zich afzijdig zou kunnen houden als de regering erin zou slagen de indruk van werkelijke neutraliteit te vestigen²⁷. Op 10 mei 1940 valt Duitsland dan toch Nederland binnen en Van Maasdijk merkt daar verbitterd bij op: 'Wederom waren mijn verwachtingen falikant uitgekomen'²⁸.

Uit het voorgaande blijkt dat zijn voorkeur voor de nationaalsocialistische ideologie geen vorm heeft aangenomen in zijn jeugd, of latere jaren binnen het gezinsleven. Zijn vader en broer waren juist tegenstanders van het nationaalsocialistische gedachtegoed. Zijn neiging naar het nationaalsocialisme heeft zich juist ontwikkeld tijdens zijn professionele jaren. Het bedrijf waar hij directeur van was geworden had het werkterrein in de economische sfeer. Het bedrijf had een kantoor in Duitsland waardoor de economische omstandigheden daar van belang waren voor Van Maasdijs professionele carrière. Dat het economische klimaat verbeterde na de machtsovername van Hitlers NSDAP heeft er dan ook zeker toe bijgedragen dat zijn interesse gewekt werd in het nationaalsocialisme. In privésfeer, met zijn vele contacten in Duitsland, Oostenrijk en Hongarije, heeft hij ook veel gesprekken gevoerd over de economische ontwikkelingen in Europa, waar zijn antipathie tegen het communisme ontstaan is. De antipathie voor het communisme kwam voort uit een angst ervoor, en het nationaalsocialisme vormde er een goede weerstand tegen.

Antisemitische gevoelens lijken in deze periode nog geen grote rol te spelen, maar wel op de achtergrond aanwezig te zijn. Meermalen spreekt hij zich uit tegen de behandeling

---

²³ Ibidem, 80.

²⁴ Ibidem 65.

²⁵ Ibidem, 65.

²⁶ Ibidem, 65.

²⁷ Ibidem, 67-68.

²⁸ Ibidem, 70.

van de Joden, maar zonder zich te beklagen over het feit dat het om een bepaalde bevolkingsgroep gaat. In zijn ogen is de behandeling onmenselijk, maar vormen Joden wel degelijk een deel van het probleem.

Collaboratie

Van Maasdijk heeft een indrukwekkende staat van dienst met betrekking tot het collaboreren met de Duitsers. In dit hoofdstuk zal ik nagaan wat hij op ambtelijk gebied heeft gedaan tijdens de oorlog en ook waarom hij het heeft gedaan. De NOC was niet het belangrijkste project waar hij zich mee bezig heeft gehouden in die jaren, maar het is wel het onderwerp waar het minst over bekend is. Om deze reden behandel ik zijn deelname aan de NOC hier uitvoerig. Waar kwam zijn interesse in de NOC vandaan en had dat te maken met het ideaalbeeld van 'Lebensraum im Osten' of had hij andere drijfveren? Geloofde hij oprecht in de gouden toekomst die de Nederlanders daar zouden hebben en welke rol heeft hij bij de organisatie gespeeld?

Functies tijdens de oorlog

In november 1940 is Van Maasdijk lid geworden van de NSB, waarbij hij tijdens dat lidmaatschap ook nog benoemd is tot adviseur van de leider. In dit kader is de volgende passage uit het verslag van zijn proces bij de bijzondere raad van cassatie typerend:

Verdachte: Niets van wat ik in deze jaren heb gedaan, heb ik gedaan om door de Duitsers gewaardeerd te worden. Toen ik lid werd van de N.S.B., was het mij bekend, dat dit inging tegen den duidelijken wensch van heel veel Duitschers, met wie ik te maken had.

De Advocaat-Fiscaal: Maar u deed het om bij de Duitschers ten behoeve van ons volk iets te bereiken.

Verdachte: Ik deed het, omdat op dat oogenblik Mussert was teruggekeerd van zijn eerste besprekingen met den toenmaligen Führer en omdat bij die besprekingen was gebleken, dat naar de opvatting van Hitler de landen, die een nationaal-socialistische georganiseerde kern in zich droegen, aanspraak zouden kunnen maken op de grootst mogelijk zelfstandigheid, zooals men zich die in een solidair Europa van Duitse zijde voorstelde. Ik meende dus, nadat die principieele uitspraak was gevallen, mijn bezwaren tegen de N.S.B., die ik tot dien tijd had, te moeten opgeven²⁹.

In *Herinneringen* schrijft Van Maasdijk wat zijn bezwaren tegen de NSB inhielden:

‘Voor de NSB had ik vóór 1940 nooit veel gevoeld en ook na de bezetting ging mijn hart daar niet naar uit. Het uiterlijke gedoe met opzichtige uniformen; het aanstootgevende optreden van een agressieve WA, die veelal onder leiding van rauwe elementen opstootjes uitlokte en die in wezen een ongelijke

---

²⁹ Stenografisch verslag bijzondere raad van cassatie (9-9-1946) p.42. NA-CABR, dossier t.n.v. H.C. van Maasdijk.

strijd voerde, omdat zij, als het puntje bij paaltje kwam, op steun van de bezetter kon rekenen tegen de eigen bevolking in; gesties van de leiding der NSB, die m.i. niet voldoende rekening hielden met de zeer delicate situatie en de geestelijke verwarring waarin ons volk geraakt was en welke vroeg om zeer omzichtige verstandige behandeling; de uitgesproken Groot-Nederlandse gedachte, die in NSB-kringen werd gepropageerd en in welk belangrijk politiek programmapunt ik geen oplossing voor Nederland kon zien in een tijd, die volgens mij om een waarlijk solidair Europa in groot verband schreeuwde; kortom, een hele reeks van factoren had mij eerder van de Beweging afgestoten dan tot haar aangetrokken³⁰.

Het is kenmerkend dat onder zijn bezwaren de Groot-Nederlandse gedachte valt. Van Maasdijk was zoals hij zegt een tegenstander van deze Groot-Nederlandse gedachte, maar Mussert was hier ook een tegenstander van, en zijn inmiddels goede kameraad Rost van Tonningen was juist een voorstander. Het is pas na de oorlog dat Van Maasdijk tot dat inzicht komt en Rost van Tonningen er zelfs van verdenkt dat hij dienaangaande 'zeer vérgaande politieke ambities had en die ook onafgebroken nagestreefd heeft'³¹.

Als bestuurslid en secretaris is hij actief geweest bij de Organisatie Commissie voor het Nederlandsche Bedrijfsleven, ook wel de Commissie Woltersom genoemd. Verder is hij lid geweest van de Nederlandschen Volksdienst en het Economisch Front en de Financieele commissie van Winterhulp was een volgende organisatie waar hij zich dienstbaar heeft gemaakt. Daarnaast is hij korte tijd begunstigend lid geweest van de SS. Hij was slechts begunstigend lid, omdat hij vanwege zijn leeftijd niet voor frontinzet in aanmerking kwam.

Verder is hij bij de oprichting in januari 1941 president geworden van de Nederlands-Duitse Kultuurgemeenschap. Ook is hij opgetreden als commissaris en voorzitter van de Raad van toezicht van de Landelijke Hypotheekbank. De Landelijke Hypotheekbank nam de verstrekte hypothecaire leningen op verkocht joods onroerend goed over van andere hypotheekbanken en verstrekte leningen ten behoeve van de aankoop van voormalig joods onroerend goed. Dit laatste nam de Landelijke Hypotheekbank in zijn geheel over van de andere hypotheekbanken³². Van Maasdijk verklaart hierover: 'Als onderdeel van de Ariseering, welke door de Duitse overheid voor noodzakelijk werd geacht, werd ook het aan Joden toebehoorende onroerende goed geleidelijk aan niet Joden verkocht'³³.

---

³⁰ *Herinneringen*, 104.

³¹ *Ibidem*, 109.

³² W, Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Rotterdam 2005) 155-156.

³³ *Proces-verbaal* (25 november 1945), NIOD, arch. Doc II 'Landelijke Hypotheekbank'.

Omstreeks september 1944 is hij toetreden tot de Nederlandse Landwacht waarbij hij snel opklom en de functie van Stormbaanleider uitoefende. De Nederlandse Landwacht was een paramilitaire organisatie die door de Duitsers werd opgericht. Zij hielden zich vooral bezig met het bewaken van gebouwen, het controleren van persoonsbewijzen en het uitvoeren van arrestaties. Van Van Maasdijk is bekend dat hij zijn taak hierin, zoals bij alles wat hij deed, zeer correct uitvoerde.

Op 15 maart 1945 werd hij tenslotte benoemd tot plaatsvervangend burgemeester van Den Haag en Rijswijk.

Naast deze functies heeft hij ook nog gepubliceerd in diverse nummers van De Waag en de NRC.

Afbeelding 1

Van Maasdijk in zijn uniform als Stormbaanleider bij de Landwacht

Interesse in de NOC

De Nederlandsche Oost Compagnie was een met name economisch ingestelde organisatie. De eerste aanzet werd gedaan met het oprichten van het Genootschap Nederland en Europa tot studie van sociale en economische vraagstukken op 13 mei 1941. Dit verlengstuk van de Nederlandse SS bedreigde de positie van Rost van Tonningen, maar hij kreeg het toch voor elkaar dat op 21 juli 1941 het Sociaal-Economisch Genootschap Nederland en Europa werd opgericht. De commissie ging meteen aan het werk, maar er werd gemeend dat er voor de financiering van de opbouwactiviteiten een instelling in het leven moest worden geroepen waarvoor Rost van Tonningen de naam 'Maatschappij van Verre' koos³⁴.

Rost van Tonningen was zeer gedreven de gedachte aan een Nederlandse inzet in het oosten in de economische sector uit te werken. Vanwege de Japanse bezetting van de Oost-Indische bezettingen werd dit idee ervaren als een equivalent voor de misschien wel onherroepelijk verloren gebieden in Indië.

Vanuit Berlijn kwam het idee om boeren uit Nederland en Denemarken te vragen voor het cultiveren van de landbouw in Oekraïne. Hiertoe werd onder voorzitterschap van ir. C. Staf de Commissie Uitzending Landbouwers naar het Oosten (Culano) opgericht. Er werden boeren naar het Oosten gezonden, maar de ervaringen daarmee waren niet zo positief. Vanwege deze slechte ervaringen ontstond de noodzaak voor het oprichten van de 'Maatschappij van Verre', die bij de oprichting op 23 mei 1942 de naam Ost-Europagesellschaft G.m.b.H. meekreeg. De twee weken later opgerichte Nederlandsche Oost

---

³⁴ F. Naeff, *De Nederlandsche Oost Compagnie N.V. : een onderzoek naar de achtergronden van de Nederlandse Oostinzet en de werkzaamheden van Nederlanders in Oost-Europa onder Duitse bezetting* (Amsterdam 1981) 48-66.

Compagnie kwam inhoudelijk vrijwel geheel overeen met de Ost-Europagesellschaft G.m.b.H³⁵.

De NOC zou een omvangrijke overheidsinstelling met monopoliepositie in het oosten moeten zijn, al moest de NOC het particuliere initiatief niet uitsluiten, het moest zelfs gestimuleerd worden, maar wel zonder de controle daarop uit handen te geven³⁶. Om deze reden was het de bedoeling dat enkele personen uit het bedrijfsleven, die niet met de NSB verbonden waren tot de raad van commissarissen zou toetreden en dat er dan gekeken kon gaan worden welke ondernemingen activiteiten in de oostelijke gebieden konden ontplooien. Met instemming van het Ostministerium zou er daarna een reis gemaakt worden om de gebieden te aanschouwen en om toestemming te krijgen tot Nederlandse Firmeneinsatz.

Terwijl Rost van Tonningen nog op zoek was naar commissieleden komt op 4 juni van het Ostministerium het bericht dat de reis per direct aangevangen moet worden en wordt direct op 6 juni 1942 de Nederlandsche Oost Compagnie opgericht.³⁷

Door Rost van Tonningen werd Van Maasdijk gevraagd als commissielid uit hoofde van functie als commissielid bij de Commissie voor het Nederlandsche Bedrijfsleven. De interesse voor de NOC was bij Van Maasdijk al gewekt door de economische belangen van de organisatie en zijn voorliefde voor Oost-Europa. Hij geloofde er ook in dat de oostelijke gebieden een geschikte vervanging zouden vormen voor de verloren gebieden in Indië. Daarnaast was zijn benoeming tot commissielid gebeurd op voorspraak van zijn vriend Rost van Tonningen. Van Maasdijk verkeerde in de veronderstelling dat zij op dezelfde lijn van politieke gedachte zaten en bewees hij zijn vriend graag een dienst.

Functies bij de NOC

Vanaf de allereerste aanzetten in de richting van de NOC is Van Maasdijk betrokken geweest bij de organisatie. Na de oprichtingsplechtigheid van het Sociaal-Economisch Genootschap Nederland en Europa op 21 juli 1941 hield Van Maasdijk als lid van de Organisatie-Commissie voor den Opbouw van een Zelfstandige Organisatie van het Bedrijfsleven een toespraak voor de aanwezigen.

Bij de oprichting van de NOC op 6 juni 1942 vormde Van Maasdijk samen met F.B.J. Gips, Mr. F.W.A. de Kock van Leeuwen, P. van Leeuwen Boomkamp, Ir. F.E. Müller, E.J. Voûte en dr. C.W. Zahn de raad van commissarissen onder leiding van president-commissaris M.M. Rost van Tonningen³⁸.

In september 1942 werd door de NOC een reis naar het oosten ondernomen en Van Maasdijk nam daar aan deel. Hij schreef hierover een propagandistische brochure, maar

---

³⁵ Ibidem, 48-66.

³⁶ *Herinneringen*, 129.

³⁷ F. Naeff, *De Nederlandsche Oost Compagnie N.V.*, 48-66.

³⁸ Ibidem, 87-88.

verder waren zijn handelingen binnen de commissie beperkt. Hij werd op de hoogte gehouden van de gang van zaken binnen het bestuur, maar is zelf slechts enkele malen aanwezig geweest bij de bestuursvergaderingen.

Tijdens de vergadering van Commissarissen der Nederlandsche Oost-Compagnie B.V. die op 7 oktober 1943 gehouden werd in Den Haag, werd Van Maasdijk met algemene stemmen benoemd tot de Secretaris van de Raad van Commissarissen³⁹. Vanaf dat moment was hij wel aanwezig bij de vergaderingen, maar hield zich niet met inhoudelijke zaken bezig.

De reis naar het Oosten

Van Maasdijk werd in die tijd veel geroemd om zijn intellect, orators- en schrijverscapaciteiten. Het reisverslag dat hij heeft geschreven naar aanleiding van de reis naar het Oosten in september 1942 is een goed voorbeeld van zijn kunde op het schrijversgebied. Het reisverslag is als vervolgverhaal uitgegeven in 'De Waag' en later gebundeld uitgegeven als eerste brochure van de Oost West Reeks van het Nederlandsche Oost Instituut, dat de propaganda van de opbouwwerkzaamheden van de NOC tot doel had. De brochure miste zijn doel niet.

Als bestuurslid van de Raad van het Bedrijfsleven was Van Maasdijk begin september 1942 meegegaan op de tweede reis naar het oosten voor het Nederlands Oost Instituut onder leiding van Rost van Tonningen. De eerste reis was, net als deze reis, ondernomen als bezichtigings- en studiereis door de Russische gebieden.

Deze tweede reis voerde naar Oekraïne, Wit-Roethenië en Litouwen. Ook deze reis vond plaats onder leiding van de president van de Raad van commissarissen van de Nederlandse Oost Compagnie Rost van Tonningen op uitnodiging van rijksminister Rosenberg. De andere deelnemers van deze tweede reis waren de boerenleider Roskam, de directeur generaal van de Landbouw Ruijter, de directeur van de Nederlandse bank Robertson, de voorzitter van de kamer van koophandel van Amsterdam De Cock van Leeuwen en de directeur van de Nederlandse Oost Compagnie Krantz.

In een korte tijd heeft het gezelschap een lange afstand afgelegd. De reis voerde via Rowno, Kiev, Dnjepropetrovsk en Nikolajw naar Wilna en Kovno in Litouwen. De reis werd grotendeels per vliegtuig afgelegd waardoor ze niet al te veel reistijd kwijt waren. Van Maasdijk schreef over de indrukken die hij daar opdeed dat de tegenstelling tussen het westen en oosten een 'diepe kloof tussen twee in aard en wezen innerlijk sterk van elkaar verscheiden volkerengroepen' inhield en dat dit 'ongehoorde kansen' kon bieden wanneer Duitsland de oorlog zou winnen, maar dat er grote gevaren dreigde wanneer er een Duitse nederlaag zou volgen⁴⁰. In september 1942, wanneer de reis plaatsvindt, is Van Maasdijk nog overtuigd van de overwinning van de Duitse zijde, maar zelfs ondanks dat hij de voorgaande

---

³⁹ Concept-notulen van de vergadering van Commissarissen der Nederlandsche Oost-Compagnie N.V. (7-10-1943). NIOD, arch. 171, V-4.

⁴⁰ *Herinneringen*, 130.

woorden schrijft in zijn memoires die geschreven zijn na de oorlog, is hij er zich in die dagen al wel van bewust dat het een en ander niet geheel gaat zoals het Duitse offensief gepland was. Om verschillende vanzelfsprekende redenen laat hij hierover in zijn brochure niets doorschemeren.

Het verschil in de bevolkingsgroepen in het oosten en westen komt volgens hem vooral door de totalitaire Sovjetleiding, die 'ongeveer een kwart eeuw lang een doelbewuste politiek van rasvermenging doorvoert door ... op grote schaal deportaties toe te passen van oost naar west en west naar oost'. En hij vervolgt: 'Men kreeg, lopende tussen de kraampjes op de openbare markten, een idee van de voor ons west-Europeanen van 1942 moeilijk voorstelbare armoede dezer mensen aan gebruiksvoorwerpen, van hun gemis aan de gewoonste artikelen voor het dagelijks leven'⁴¹.

Deze armoedige omstandigheden geven de reisgenoten een beeld van een veelomvattend opbouwprogramma, dat 'door gezamenlijke inspanning van een eendrachtig Europa tot heil zowel van Europa zelf als van de bevolking der Russische gebieden zou kunnen worden verwezenlijkt'. Ze menen dat het een 'kwestie van het allergrootste nationale belang [is] om zich in te spannen voor een praktische en rechtvaardige regeling zodanig, dat ons land van den beginne af daar aan zou kunnen meedoen'⁴².

Van Maasdijk is zeer positief, maar ook realistisch is zijn reisverslag. Het is een propagandistisch werk, maar hij probeerde wel realistisch weer te geven wat de werklieden kunnen verwachten:

'Men moet zich niet voorstellen, dat het werk in het Oosten gemakkelijk zal zijn. Het gaat niet om het behalen van groote winsten op speculatieven grondslag, doch door den noesten, volhardenden arbeid van man voor man moet hier voor Nederlanders een nieuwe bestaansmogelijkheid worden geschapen'⁴³.

Tegelijkertijd wees hij op de kolonisatie van Indië. Zonder het expliciet te zeggen doelt hij op de ongekende welvaart die de kolonisten daar hebben weten te bereiken. Ook daar hebben de kolonisten hard moeten werken voor hun verdiensten en dat heeft hen heel wat opgeleverd. Van Maasdijk richt zich dan op de verschillen tussen de Oost-Europese gebieden en Indië. Allereerst is de verbinding heel snel. Nu, tijdens de oorlog heeft het gezelschap er per vliegtuig acht uur over gedaan, maar de verwachting is dat die tijd na de oorlog snel gereduceerd zal worden tot slechts vier uur. Daarnaast is het klimaat in het oosten heel wat aangener dan waar de kolonisten in Indië mee te maken kregen. De levensomstandigheden zullen dan ook niet zo drastisch hoeven te wijzigen, maar ook na dit

---

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, 131.

⁴³ C. van Maasdijk, *Nederlandsche mogelijkheden in het Oosten. Een reisverhaal van H.C. van Maasdijk* (1943) 7.

pleidooi wijst Van Maasdijk er weer op dat het geen sinecure is om in het oosten een nieuw leven op te bouwen:

‘Men moet echter niet denken, dat de Oekrajine thans voor de menschen, die er werk gaan zoeken, een soort van luilekkerland is, waar de gebraden eendvogels voor het grijpen zijn, want hier moet letterlijk uit het niets gewrocht worden. Met vindingrijkheid, handigheid, doorzettingskracht moet onder buitengewoon moeilijke omstandigheden gewerkt worden. Hier zijn slechts kerels op hun plaats, die ijzerhard zijn en die bereid zijn, met het oog op een belooning, die wellicht slechts na een decennium kan worden geplukt, jaren van zwaren mannenarbeid op zich te nemen’⁴⁴.

Van Maasdijk was erg betrokken bij de economische ontwikkelingen en hij wilde dan ook graag dat dit project zou slagen. Vermoedelijk heeft hij zijn verslag dan ook op deze wijze opgesteld om de problemen die zich eerder bij de Culano hadden gemanifesteerd voor te blijven. De NOC zoekt mensen die in het oosten hard willen werken voor een gezonde economische toekomst:

‘Komende generaties zullen pas ten volle beseffen, hoe belangrijk voor ons volk het initiatief geweest is, om van Nederlandsche zijde door middel van de Nederlandsche Oost Compagnie een bruikbaar apparaat te scheppen, binnen het kader waarvan al die afzonderlijke initiatieven en wenschen tot medewerking van Nederlanders en Nederlansche ondernemingen gezift, gelijkgericht en geconcentreerd kunnen worden, waardoor van den aanvang af veel dubbel werk vermeden wordt en voorkomen kan worden, dat dubieuze elementen zich trachten in te schakelen. De Nederlandsche Oost Compagnie, die als uitsluitende vertegenwoordigster van Nederlandsche belangen in het Oosten zal optreden, is de serieuze tegenspeler van de Deutsche instanties, die met haar van den aanvang af spijkers met koppen kunnen slaan’⁴⁵.

---

⁴⁴ Ibidem, 12.

⁴⁵ Ibidem, 32.

Herinneringen

Dit hoofdstuk gaat over de tijd na de oorlog. Het meeste wat Van Maasdijk in de jaren die volgden te zeggen had, had betrekking op de oorlog. Desondanks zijn deze terugblikken het bekijken waard wanneer het gaat over zijn jaren na de oorlog. In dit soort stukken valt te verwachten dat de schrijver zich probeert te verdedigen, zijn gedrag probeert goed te praten. In het geval van Van Maasdijk is dat echter niet direct het geval. In dit hoofdstuk ga ik in op zijn persoonlijke leven na de oorlog, maar ik zal ook nalopen of zijn inzet tijdens de oorlog uit idealisme of uit opportunisme geboren werd.

Veroordeling

Een telexbericht vermeldde op 1 mei 1946 dat de doodstraf tegen Van Maasdijk was geëist⁴⁶. Op die dag was de zitting voor de zaak van Van Maasdijk bij het Bijzonder Gerechtshof in Den Haag. Hij stond terecht voor het opzettelijk, in tijd van oorlog, hulp verlenen aan de vijand. De procureur-fiscaal mr. Zaaijer verdeelde de werkzaamheden die Van Maasdijk heeft uitgevoerd ten behoeve van de vijand in twee categorieën, namelijk propagandistische en economische. In de categorie propegandistische werkzaamheden noemde de procureur-fiscaal zijn publicaties en zijn functie als directeur van de Nederlandsch-Duitse Kultuurgemeenschap. De economische werkzaamheden omvatten onder andere het werk voor de Raad van het Bedrijfsleven, de Nederlandsche Oost Compagnie en de Landelijke Hypotheekbank. Mr. Zaaijer ging in zijn requisitoir niet in op de eerste twee genoemde economische werkzaamheden omdat hij het werk dat Van Maasdijk voor de Landelijke Hypotheekbank het 'ergerlijkste element eruit' vond⁴⁷.

Het requisitoir is op zichzelf vrij opmerkelijk te noemen. Zoals het telexbericht meldde eiste mr. Zaaijer de doodstraf tegen Van Maasdijk, maar pas nadat hij zich op verschillende gebieden zeer ten gunste van de verdachte had uitgesproken. Zo zegt hij met betrekking tot het burgemeesterschap van Van Maasdijk dat hij deze functie niet in de aanklacht heeft opgenomen, omdat hij dat niet zag als hulpverlening aan de vijand ondanks dat zijn benoeming plaatsvond op voorspraak van de Duitsers. Hierdoor werd hij wel de volgende in een reeds lange rij NSB-burgemeesters in Nederland, maar mr. Zaaijer meent dat nergens uit blijkt dat Van Maasdijk het ambt op zich nam met een andere bedoeling dan 'om aan de stervende stad zoo goed mogelijk de leiding te geven, die noodig was'⁴⁸. En hij vervolgt met:

'Het aanvaarden van dat ambt onder die omstandigheden was een moedige daad en een daad, die in elk geval getuigde van een groote mate van

---

⁴⁶ Telexbericht (1-5-1946). NIOD, arch. KB I 4648.

⁴⁷ Stenografisch verslag van het proces tegen H.C. van Maasdijk (1-5-1946) p. 11. NA-CABR, dossier t.n.v. H.C. van Maasdijk.

⁴⁸ Ibidem, 12.

*verantwoordelijkheidsbesef en bereidheid, om zich te geven tegenover het eigen volk. Laat ons bij de beoordeling van Van Maasdijk niet beneden het hoge niveau gaan, waarop hy zich in dezen heeft gesteld*⁴⁹.

De functie die Van Maasdijk uitoefende bij de Landwacht werd wel opgenomen in de aanklacht, maar ook daar plaatste de procureur-fiscaal kanttekeningen bij:

*'Het typeert dezen consequenten man dat hij zich hieraan niet onttrok, wat toch zeer gemakkelijk zou zijn geweest, maar deed, wat hij van zijn standpunt als zijn plicht beschouwde en het goed deed. Ik maak hem geen verwijt, van de wijze, waarop hij zijn dienst uitoefende; zij die het aanschouwden prezen hem*⁵⁰.

Voordat hij zijn requisitoir besluit met de eis tot de doodstraf zei hij tenslotte het volgende:

*'Ik moet thans tegen den verdachten een straf requireeren. Dat is jammer, Er zijn er velen, die wij gaarne uit onze samenleving zien verdwijnen en hoe afdoender hoe beter. Ik heb de overtuiging dat in Van Maasdijk een waardevol lid der maatschappij verloren is gegaan, ik zeg is gegaan, want dat verlies was al werkelijkheid van af het oogenblik, dat hij zijn gaven van geest en karakter ten kwade is gaan aanwenden. ... Er is in hem geen kleinheid en geen belachelijkheid geweest, zooals wij die in de voormannen der N.S.B. zoo gaarne zoeken en zoo vaak vinden -- hij kan trouwens nauwelijks tot de N.S.B. gerekend worden, al was hij overtuigd nationaal-socialist -- hij was naar waarheid een leidende figuur, niet door de veelheid van zijn volgelingen, maar door het karakter van zijn werk*⁵¹.

Op 15 mei wordt Van Maasdijk door het Bijzonder Gerechtshof in Den Haag veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. Bovendien mocht hij na het uitzitten van zijn straf geen functies meer uitvoeren in enige commissie of raad van bestuur of enigerlei andere leidinggevende functie. Daarenboven werd hem tenslotte voor de rest van zijn leven zijn actieve en passieve kiesrecht ontnomen.

Door gratiebesluiten van 1948, 1955 en 1956 werden hem achtereenvolgens een jaar, negen maanden en een jaar en negen maanden van zijn gevangenisstraf kwijtgescholden.

---

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, 13b.

⁵¹ Ibidem, 13b-14.

Memoires

Slechts een half jaar na zijn veroordeling in mei 1946, dus niet meer dan anderhalf jaar na het einde van de oorlog kwam Van Maasdijk met zijn memoires, door hemzelf *Herinneringen* getiteld⁵². In zijn voorwoord schrijft hij dat hij zijn 201 pagina's tellende relaas heeft geschreven voor zijn kinderen Hein, Adriaan, Willem, Diederik en Olga. Hij schrijft dat hij dat heeft gedaan omdat ze nu nog te jong zijn om te kunnen begrijpen en omdat hij veroordeeld is tot een gevangenisstraf van twintig jaar. Ook eert hij in dit voorwoord zijn vrouw, hun moeder, en uit hij de hoop dat zij veel van het verdriet dat hun moeder door hem moet dragen kunnen vergoeden.

Zijn *Herinneringen* zijn wederom een bewijs van zijn kundigheid als schrijver. Zijn memoires lezen als een goede roman met uitgebreide persoons- en situatiebeschrijvingen. De 201 pagina's die hij heeft volgeschreven geven een zeer uitgebreid beeld van zijn levensloop. In het verhaal dat hij heeft neergezet maakt hij weinig gebruik van de kennis achteraf. Misschien komt dit ook omdat hij op het moment van schrijven nog steeds achter zijn beslissingen stond en dat hij, wat zichzelf betrof, niet vond dat hij iets goed te praten had.

Na detentie

De memoires die Van Maasdijk heeft geschreven tijdens zijn eerste anderhalve jaar gevangenschap zijn in de jaren '74-'75 als vervolgverhaal uitgegeven in het tijdschrift *De Wende*. In dat tijdschrift zijn meerdere publicaties van hem verschenen die hij altijd ondertekende met 'M'. De publicatie van zijn memoires vormen daar geen uitzondering op.

Ten behoeve van de publicatie van zijn memoires heeft hij in de oktobereditie van 1975 van het tijdschrift, waarin het laatste deel van zijn memoires werd opgenomen, een naschrift geschreven. In dit naschrift meldt hij dat hij elf jaren, tot juni 1956, in gevangenschap heeft doorgebracht⁵³.

In dit naschrift gaat hij ook dieper in op de Jodenvervolging, maar schrijft hij ineens zeer politiek correct. Zijn taalgebruik heeft een intonatie van begrip voor de Duitse zijde, maar hij zegt ook: 'Dat Duitsland met de jodenmaatregelen ver over de schreef ging, valt niet te ontkennen en ook niet goed te praten'⁵⁴. Even later meent hij te moeten melden dat de beschouwing misschien iets weg heeft van een verdediging voor de Duitse zaak, maar dat hij 'slechts een ontwikkeling [poogt] na te speuren'⁵⁵. Maar tegelijkertijd ontkent hij wel het aantal joodse slachtoffers dat er zou zijn gevallen. Letterlijk zegt hij hierover:

---

⁵² *Herinneringen*

⁵³ 'M.', 'Naschrift', in: *De Wende* (Z.p. 1975) 34, 1061-1063.

⁵⁴ *Ibidem*, 1071.

⁵⁵ *Ibidem*, 1072.

‘Wat is er waar, wat kan er waar zijn van zes miljoen vergaste Joden? Men kan vrijwel geen publicatie, geen roman, geen brochure over de eigentijdse geschiedenis opslaan, of dit absurde cijfer wordt genoemd en voor anti-Duitse hetze gebezigd’⁵⁶.

En in de volgende alinea:

‘... dat hooguit een paar honderd ingewijden van de gruweldaden hebben kennis gedragen – tenminste, als er überhaupt Joden zijn vergast in daarvoor ingerichte gaskamers’⁵⁷.

Deze uitspraken doet hij aan de hand van wetenschappelijke publicaties⁵⁸, waarmee hij probeert zijn woorden uit handen te geven en slechts de wetenschappelijke opinie weer te geven. Deze woorden bewijzen dan ook niet dat hij een antisemiet was, maar ontkenning van de Holocaust, vanuit wiens naam dan ook, is ook zeker geen argument voor het tegenovergestelde.

Zoals hieruit blijkt is de overtuiging van Van Maasdijk na de oorlog niet wezenlijk veranderd. Eind 1975, op bijna 72-jarige leeftijd is hij nog steeds een felle voorstander van het nationaalsocialistische Duitsland, terwijl dat inmiddels al dertig jaar niet meer bestond, en zelfs verboden was. Het ontkennen van de Holocaust werd in Nederland overigens pas effectief verboden op 25 november 1997 met de uitspraak van de Hoge Raad in het Verbeke-arrest.

Van Maasdijk blijkt dan ook een verstokte idealist te zijn. Hij heeft in zijn memoires uitgebreid beschreven hoe hij tot zijn ideologie is gekomen en hoe hij gedurende de oorlog daar naar gehandeld heeft. Ook tijdens zijn proces blijkt dat hij zich als idealist heeft gedragen, zelfs de procureur-fiscaal heeft daar onomwonden zijn waardering, hoe fout het ideaal ook was, over uitgesproken. Tenslotte spreekt hij dertig jaar na de bevrijding nog steeds positief uit over zijn ideologie.

Alleen al gezien het feit dat deze teksten tot stand zijn gekomen na de oorlog, lijkt er geen sprake van opportunisme, omdat na de oorlog van de noodzaak de ideologie aan te hangen geen sprake meer was. Niettemin heeft zijn financiële positie misschien nog wel de belangrijkste sleutel in handen. Iemand die zich financieel goed gesetteld ziet kan het zich permitteren vanuit ideologie te handelen. Van opportunisme hoeft dan geen sprake meer te zijn.

---

⁵⁶ Ibidem, 1073.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Hij noemt onder andere Emil Arentz' *Hexen Einmal Eins* en Richard Harwoods *Did six million really die?*. Daarnaast refereert hij aan 'Duitse onderzoekers ..., Amerikaanse, Engelse, Franse historici' zonder namen te noemen.

Op 21 november 1985 staat het overlijdensbericht van Van Maasdijk in het NRC Handelsblad:

Tot onze diepe bedroefdheid overleed heden na een kortstondig ziekbed mijn innig geliefde man, onze zeer dierbare vader, schoonvader en grootvader

H.C. 'Bob' van Maasdijk
20-12-1904

Hij was een ridderlijk mens

[...]

Brummen, 20 november 1985.⁵⁹

---

⁵⁹ Overlijdensbericht. NRC Handelsblad (21-11-1985). NIOD, arch. KB I 4648.

Conclusie

Om dit essay tot stand te brengen heb ik veel gebruik gemaakt van de memoires die Van Maasdijk zelf heeft geschreven. Het is dan ook een terechte vraag of dit objectief te noemen valt. Concreet kan daarop het antwoord worden gegeven dat dat niet het geval is. Ik meen echter dat in het kader van de vraagstelling ‘welke ideologie stond Van Maasdijk na en welke betekenis had dit voor zijn belangstelling in de NOC?’ zijn memoires erg bruikbaar zijn omdat hij hierin niet de indruk wekt iets te willen verhullen met betrekking tot de onderwerpen van mijn onderzoek. Wellicht laat hij bij bepaalde onderwerpen relevante emoties achterwege, maar desondanks lijkt hij met zijn memoires concreet te hebben willen bewerkstelligen wat hij in zijn voorwoord impliceert, namelijk het schrijven van een verklaring voor zijn gevangenschap voor zijn kinderen. Hij probeert zijn acties niet goed te praten, hij vertelt slechts wat zijn beweegredenen waren en hoe hij daartoe gekomen is.

In het eerste hoofdstuk heb ik de periode voor de oorlog behandeld. Hierin stond als hoofdonderwerp de ideologie van Van Maasdijk centraal en vormde daarmee de behandeling van het eerste deel van mijn onderzoeksvraag, namelijk: ‘welke ideologie stond Van Maasdijk na?’. Om tot een antwoord op deze vraag te komen en om alvast een kader te creëren voor de behandeling van het onderwerp in het volgende hoofdstuk heb ik gebruik gemaakt van de subvragen: ‘Hoe is hij tot zijn ideeënleer gekomen’, ‘Was hij een antisemiet?’ en ‘Hoe zag hij het nationaalsocialisme?’

De ideologie die Van Maasdijk tijdens de oorlog voorstond had zich gevormd in de jaren dertig, buiten het gezinsleven om. Het was zelfs zo dat zijn vader en broer een tegengesteld denkbeeld waren aangedaan. Uit hoofde van zijn werk in Duitsland en de contacten die hij daardoor onderhield werd zijn interesse gewekt in de politieke situatie in Duitsland. Voor zijn werkgebied bracht het nationaalsocialisme vooruitgang en tegelijkertijd vormde het een bescherming tegen het gevreesde communisme. Hierdoor begon hij zich steeds meer te interesseren voor het nationaalsocialisme van Adolf Hitler en bleken zijn idealen in verre overeen te komen met de idealen van het nationaalsocialisme.

Of Van Maasdijk zich ook kon vinden in de antisemitische ideologie van het nationaalsocialisme is niet geheel duidelijk. Hij is wel van mening dat de Joden een deel van het probleem vormen, maar hij laat zich meermalen laagdunkend uit over de behandeling van de Joden. Van de andere kant ontkent hij lange tijd na de oorlog de Holocaust en in mijn ogen staat dat redelijk gelijk aan het nastaan van het antisemitische gedachtegoed.

Tenslotte kan dan ook worden geantwoord dat het nationaalsocialisme in al zijn facetten zijn ideaal vormde.

Het tweede deel van de onderzoeksvraag betrof de invloed van zijn ideologie op zijn belangstelling voor de NOC en dat behandelde ik in het tweede hoofdstuk. Hier heb ik gebruik gemaakt van de subvragen ‘Op welke manier heeft hij zijn nationaalsocialistische overtuiging gestalte gegeven’, ‘Hoe stond hij tegenover ‘Lebensraum im Osten’, ‘Bestond

zijn interesse in het Oosten ook al voor de oprichting van de NOC en hoe kwam dat tot uitdrukking?’ en ‘Welke rol heeft hij gespeeld binnen de organisatie van de NOC?’

Van zijn nationaalsocialistische overtuiging heeft hij tijdens de oorlog ruimschoots laten blijken door veelvuldig te collaboreren met de Duitsers. Hij heeft vele functies uitgeoefend waarbij zijn medewerking aan de NOC in het niets verdwijnt.

Vanaf het begin is zijn interesse in werkzaamheden in het oosten gewekt. Hij heeft altijd zijn volledige medewerking gegeven aan alles wat met het oosten te maken had. Het ‘Lebensraum im Osten’ vormde wat hem betreft een ideaal, omdat de kolonisatie van dat gebied tot een soort van compensatie kon dienen voor de verloren gebieden in Indië. Bovendien was hij door zijn persoonlijke interesse in het oosten overtuigd van de rijke gronden die het gebied kende.

Binnen de NOC heeft hij de functie van commissielid en secretaris uitgevoerd, maar hij heeft zich buiten de reis naar het oosten in september 1942 en de propagandistische brochure die daarvoor uitgegeven is niet bezig gehouden met het dagelijkse bestuur van de organisatie. Door middel van notulen werd hij wel op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen, maar hij heeft tot aan zijn benoeming tot secretaris maar weinig vergaderingen bijgewoond. Vanaf dat moment is hij wel bij de vergaderingen aanwezig, maar zonder zich inhoudelijk met de zaken bezig te houden.

Het laatste hoofdstuk behandelde geen onderdeel van de onderzoeksvraag, maar is interessant omdat hierin teruggeblikt wordt op zijn leven tijdens de oorlog. In dit hoofdstuk heb ik onderzocht of zijn deelname aan de oorlog in het algemeen en de NOC in het bijzonder uit ideologie verklaard kan worden of uit opportunisme. Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van processtukken, zijn memoires, persoonlijke archiefstukken en een beschouwing op zijn memoires, dertig jaar later door hemzelf geschreven.

Uit de processtukken blijkt...

De memoires geven een beeld van...

Het naschrift bij zijn memoires maken duidelijk dat...

De informatie die ik uit deze stukken heb gehaald heeft mij niet de indruk gegeven dat Van Maasdijk een opportunist was. Uit mijn onderzoek naar hem blijkt dat hij een echte idealist was. Zowel voor en tijdens de oorlog, maar zeker ook daarna is hij trouw gebleven aan zijn idealen.

Om hem nu in historisch perspectief een ‘ridderlijk mens’ te noemen gaat mijns inziens te ver, maar hij was wel iemand die volledig leefde voor zijn idealen en daar nooit de verantwoordelijkheid voor heeft willen ontlopen.

Bronnen en literatuur

Archieven en collecties:

- Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Justitie, Centraal Archief voor de Bijzondere Rechtspleging (NA-CABR)
  - o Dossier t.n.v. H.C. van Maasdijk
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam (NIOD)
  - o 171 H.C. van Maasdijk
  - o 176 Nederlandsche Oost Compagnie
  - o 1091 Doc. I H.C. van Maasdijk
  - o KBI 4648 H.C. van Maasdijk

Bronnen:

- C. van Maasdijk, *Nederlandsche mogelijkheden in het Oosten. Een reisverhaal van H.C. van Maasdijk* (1943).
- G.A. Snijder, H.C. van Maasdijk, *Redevoeringen gehouden in de bijeenkomst van het Sociaal-Economisch Genootschap Nederland en Europa op 24 juli 1941 in het Kurhaus te Scheveningen* (1941).

Literatuur:

- P. Arnoldussen, A. de Lange, *Finale mei: het einde van de oorlog in Nederland* (Amsterdam 1995).
- D. Barnouw, F. Stellinga, E.L. Koningsberger, *De organisatie van het Nederlandse bedrijfsleven in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1976).
- D. Barnouw, *Oostboeren, zee-germanen en turfstekers: kolonisatie tijdens de Tweede Wereldoorlog* (2004).
- Th. Gerritse, *Collaboreren voor een betere wereld: de memoires van vier Nederlandse nationaal-socialisten* (2005).
- L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog VI, juli '42 – mei '43* (Den Haag 1975).
- F. Naeff, *De Nederlandsche Oost Compagnie N.V. : een onderzoek naar de achtergronden van de Nederlandse Oostinzet en de werkzaamheden van Nederlanders in Oost-Europa onder Duitse bezetting* (Amsterdam 1981).
- P. Schneiders, M. Endenburg, *Fascisme en nationaal-socialisme* (Utrecht/Antwerpen 1986).
- W. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Rotterdam 2005).